

Znanstvene stvari.

„Matice Slovenske“ občni zbor

v Ljubljani 12. marca 1879.

(Konec.)

Šesta točka dnevnega reda, to je, odborov nasvèt o le enkratnem razpošiljanji društvenega „letopisa“, ki ga je tajnik v svojem poročilu motiviral, se sprejme brez razgovora.

Odbornik Klun poroča v imenu odborov o zaostalih letnih doneskkih družabnikov in ustanovnih udov „Matice“. Odbornik Robič je namreč po trimesečnem trudu iz zapisnikov društvenih našel, da udje so na dolgu čez 9000 gold. Po natančnem prevdaru pa se je pokazalo, da ta znesek je previsoko cenjen, kajti med dolžniki so nekatera po trikrat vpisana ena in ista imena, dalje udje, ki so že davno umrli, pa niso bili o pravem času izbrisani, pa tudi drugi, ki knjig niso dobivali. Zaostanki se po takem izdatno znižajo. Odbor je prevdarjal, kako bi se vsaj nekaj tega denarja dobilo in kako bi se zabranilo daljnemu zaostajanju udov z letnimi doneski, pa bi se vendar število njihovo ne zmanjšalo. Nasveti njegovi so ti-le: 1. Tistim udom, ki so zadnja tri leta bili redni plačevalci, se zbrise prejšnji dolg (ker je misliti, da je v zapisniku kaka pomota); 2. nastavi se poverjenikov več kakor jih je zdaj, in 3. v prihodnje so udje in dobé družbine knjige le tisti, ki letnino plačajo do konca dotičnega leta.

Pri tej točki se vname živahen razgovor. Gospod Jurčič meni, da so tega zaostanka krivi menda največ tajniki „Matični“, kateri so bili v teh letih z drugimi posli tako preobloženi, da so za „Matico“ imeli premalo časa; tako rajnka profesorja Lesar in Tušek, tako tudi sedanji tajnik. Zato bi bilo treba, da bi si društvo dobilo stalnega tajnika, čegar glavni posel bi bilo tajništvo; se ve, da bi moral imeti več plače, nego so je imeli dosedanji.

Gosp. Klun odgovarja na to povdarjaje, da je med dolžniki blizo 200 tistih, ki so se leta 1871. nagloma vpisali (znani „chabrus“) in za katere je bila letnina za prvo leto plačana, pozneje pa nikdar več, in to znaša samo uže čez 2000 gold. Za te takrat vpisane društvenike se nič več ne vé, toraj je ta znesek gotovo zgubljen. Doba tajnika rajncega g. Lesarja kaže lep red, isto tako je pri sedanjem tajniku, le v dobi rajocega prof. Tuška so zaostanki največi.

Na to odgovarja gosp. Jurčič nekoliko, gosp. Regali pa pravi, da knjige, kakoršne izdaja „Matica“, niso za priprosti narod, ampak le za nekoliko (kakih 20) profesorjev, velika večina jih še celó ne prereže ne. Njemu se toraj zdi, da zaostanki izvirajo zeló tudi od tod, ker velika večina družbin knjig ne mara.

Gosp. Klun opemni na to, da „Matica“ je društvo bolj za omikane Slovence, ne pa za priprosto ljudstvo; za ljudstvo je „Mohorjevo društvo“.*)

Potem se sprejmeta prvi in drugi predlog odbora, o tretjem pa se zopet prične razgovor, ki se suče večidel o tem, kateri trmin naj bi se odločil kot zadnji za vplačevanje letnih doneskov. Nekateri po dr. Staretu želé, da bi se vplačevanje sklepalo s koncem julija, drugi, da je dosti, ako ud plača le do konca leta, tretji, naj bi se počasni udje opominjali k vplačevanju, po mestu Ljubljani pa naj bi se denar pobiral, četrti, naj bi se ravnalo tako, kakor ravna družba sv. Mohorja v Celovcu. Sledajič po dr. Zupancu obvelja

*) O tej zadevi bo vendar treba, da se Matičin odbor javno oglasi. Vred.

določba „Matičnih“ pravil, da ima odbor pravico izbrisati vsacega uda, ki svoje letnine ne plača do 1. julija, da se toraj za tacega tudi knjige ne tiskajo.

Ker posameznih predlogov ni bilo, zato se je vršila volitev tistih odbornikov, ki so morali po pravilih letos izatopiti. Oddano je bilo namreč 142 glasovnic, od katerih ste bili 2 neveljavni. Dr. J. Bleiweis, B. Raič, dr. J. Ulaga so dobili po 140 glasov, — grof Barbo in J. Šuman po 139, V. Urbas 138, L. Svetec, J. Vavrù in Fel. Stegnar 137 glasov.

Šolske stvari.

Zur Reform des Gymnasiums als einer Universalschule. Von Franz Selak. Agram 1879.

Pod tem naslovom je ravnokar na svitlo prišla knjižica, posvečena gospodu Franju Bradaški, ravnatelju kr. više gimnazije zagrebške. Pisatelja namen je, zdaj ko gre za prestroj naših gimnazij, tudi svojo vmes rêči, ker vidi, da se o predrugečnji gimnazij od izvedenih in neizvedenih strani dandanes toliko pisari, da imamo uže cele kupe vsakojakih nasvetov, tisti časnikarji pa, ki klečijo pred „zlatim teletom“ materializma, najbolj agitujejo zoper sedanjo vredbo gimnazij. Da pisatelj temeljito pozna naše sedanje šolske razmere, to kaže na vsaki strani svoje knjižice, katero smo od konca do kraja radostni čitali, in o kateri — če tudi vsega ne odobrujemo, kar pisatelj trdi — smemo reči, da mnogo mnogo izvrstno dobrega zrna v sebi ima, ki je vredno, da bi se resno v prevdarek vzelo na onem mestu, ki odločilno vrti šolsko koló.

Zato ne moremo si kaj, da bi iz knjižice ne povzeli nekoliko zanimiviših reči.

Cenjeni pisatelj si stavi 3 vprašanja, na katera hoče odgovoriti „cum studio“ a sine ira“. Ta vprašanja so: 1) Kedaj in v kateri namen so se osnovala gimnazije? 2) Ali po današnji osnovi stojijo na vrhuncu modernega kulturnega gibanja in ali preobložujejo gimnazijsko mladino? 3) Kako naj bi se, če pravimo, da jih ne preobložijo, vendar predrugečile?

Predaleč bi segli, ako bi hoteli popisavati, kaj pripoveduje pisatelj z ozirom na prvo vprašanje o Grkih, Rimljanih, klasičnih jezicah itd.

Zato prestopimo na razpravo drugoga pisateljevega vprašanja. Tu stavi vsestransko omiko kot načelo gimnazij in se potem spušča v nadrobnosti, kaj naj bi se predrugečilo v gimnazijah: kako naj bi se učil veronauk, — kako učila klasična jezika (grški in latinski), — kako zemljepisje, zgodovina, fizika, kemija, kako naj se predrugečijo čitanke (berila) itd. Zanimivo je, kako pisatelj razpravlja učenje živih jezikov na gimnazijah. „Kdor hoče stati na vrhuncu svojega časa — pravi — mora znati vsaj veljavniše kulturne jezike. Nič ne razširi bolj našega duševnega obzorja nego znanje tujih jezikov, v katerih najbolje vidimo, kako mislijo in čutijo tuji narodi. Prislovica „kolikor jezikov zoaš, toliko ljudi veljaš“ je tedaj velike vrednosti ne le iz materialnega, temuč tudi iz duševnega obzira. Uže latinski pesnik Ennij (Ennius), ki je znal tri jezike (latinski, grški in osciški jezik) se je ponašal, da zaradi tega ima tri srca. Učenje tujih jezikov pa ima tudi dober vpliv na materni jezik, zato je Göthe po pravici rekel: „kdor tujih jezikov ne zna, ne vé nič pravega od svojega“. Jeziki so tedaj prav za prav doméne gimnazij. Žalibog, da avstrijske gimnazije popolnem zanemarjajo to načelo in da se v njih posebno slovanski jezik preganja tako

dosledno, kakor da bi Slovanov ne bilo nikjer na velikih pokrajinah avstro-ogerskih, ampak da le bivajo tam kje na otocih tihega oceana. Če hočete, da bode v naši državi kedaj konec nesrečnega narodnostnega prepira, se morajo narodi pred vsem v jezikih bliže pomakniti, kajti narod mora narod spoštovati, za to pa je treba, da drug družega razume. Gimnazije naj tedaj mladini dadó priliko, da se uči veljavniših jezikov, v praktičnem življenji se jih bode pozneje tudi naučila.“ — To so pač zlate besede poštenega Avstrijana; al bati se je, da ostanejo klic upijočega v puščavi, dokler imamo na čelu naučnega ministerstva možé, kakor je dr. Stremajer, ki v nemškem Gradcu domá v Avstriji vidi samo le — nemca.

Pisatelj kaže še marsikaj družega, česar bilo bi želeti o reformi gimnazij, in pride naposled do sklepa: „šola naj ne podučuje samo, marveč naj tudi odgoja (izreja).“ Prav tako! — S tem pa, kar trdi cenjeni pisatelj, da mladina srednjih šol ni preobložena, se mi vendar nikakor skladati ne moremo. Prejšnje čase zadostovale so 4 šolske ure na dan, zakaj bi zdaj ne, ko je vendar znano, da poleg šole imajo dijaki mnogo ur na dan še domá učiti se, da izvršijo svoje naloge. Če šolski načrt švedskih gimnazij kaže 32, danskih celó 37 ur na teden, nam ne more ona šolska „galeja“ zgled biti. Naj se ne zabi: da ime „gimnazija“ se ne steguje samo na duhá, temuč tudi na telo mladenčevu, in da je še danes resnica, kar starodavni latinski pregovor pravi: „in corpore sano, mens sana“.

Izvrstno dobro je, kar pisatelj svetuje, naj bi se prežvekovanje mnogih predmetov v razredih spodnje in višje gimnazije opustilo. Čemu je fizika, prirodopisje, zgodovina uže v spodnji gimnaziji, če zopet v viši na vrsto pride? Enkrat naj pride na vrsto, pa takrat temeljito, in vspeh bo bolji, kakor je pri sedanjem dualizmu teh nauk.

Jako zanimivo in vredno, da ne bi šolski nadzorniki prezirali, je naposled tudi to, kar pisatelj o tem piše, kakošen naj je profesor gimnazije. „Učenik — pravi — naj skuša v vsem biti zgled učencem“, in potem popisuje, kako naj se obnaša do učencev, da si prisvoji njihovo spoštovanje in ljubezen. Namesti tega — nadaljuje pisatelj ta kapitel — da bi učenik o narodnih zadevah učencem priporočal pomirljivost in spravljivost, je več tacih učencem, katerim je šola ogujšče za sovraštvo in prepir. Le surovemu človeku je mogoče, čriniti in psovati deželo, v kateri svoj kruh vživa. To so kulturonosci najžalostnejše podedbe, ki bi boljše storili, da sami sebe kultivirajo, predno mislijo mladino odgojevati. Nemška kultura v rokah takih ljudi je Slovanom Danaovo darilo. Tu pač ni Slovana, ki ne bi z Göthe-om rekel:

„Vernunft wird Unsinn,
Wolthat Plage,
Wehe! dass du ein „Slave“ bist;
Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
Von dem ist leider keine Rede.“

Dokler taki krakelerji še premije dobivajo in se kariêra le takim učiteljem odprta drži, ki nemško politiko gonijo, ne more se od njih nobena pravica pričakovati. Vlado pa opozorujemo na tehtno besedo Barthélémy-a: „da narod še veliko lože prenaša krivico nego pa zasramovanje, in da se na časti razžaljenega čuti, če se žali to, kar on spoštuje.“

Ne tedaj le samo predrugačenja učne sisteme v gimnazijah je treba, temuč tudi reforma mnogih učencem je neobhodno potrebna. —

Tako smo prehodili 32 strani zanimive knjižice ter

konečno le željo izrekamo, naj bi tudi njeni nasveti se v poštev vzeli, kedar v obravnavo pride reforma gimnazij pod — novim ministerstvom.

Podučne stvari.

Različnost živeža v raznih krajih svetá.

(Konec.)

V novi Holandiji živi posebna črepaha, katera ima vrat kakor kača, in jetra, memo katerih naj se sloveča strasburška pašteta skriva. Strašno grdi, špirasti, brahorasti kušar (Iguana) je za jed bolji, kakor bi kdo mislil; če je dobro narejen, je njegovo meso kakor kurje in okusno kakor meso črepaha. Al če bi kdo njegove kremplje videl iz skleda moleti, bi se mogel zoper svojo voljo ga vstrašiti, naj bi bil še tako moškega srca. Sploh pa je ta martinček prav dobra jed, ker ima okus kakor kokoš ali pigan zajec, kakor črepaha ali divji zajec, kakor se kuharica z njim obnaša. Njegovo meso je belo in čez njegova majhna, čista, okusna jajca z majhnimi lupinami je ni boljše jedi.

Kajmane in krokodilje, martinčke in žabe, vse jedó nekateri ljudje, in radi jih jedó. Mesó pravega krokodilja je kakor telečje, mesó nekaterih krokodiljev pa diši preveč po pižmu in preveč v nosnice vdarja; meso še družih je kakor mlada svinjina, še drugih je kakor morskih rakov in nekaterih krokodiljev mesó diši tako močno po ribah, da je zoperno.

Aligatorjevo meso ima, kakor se pripoveduje, lastnost, da daje moč in zdravje tistemu, kdor ga je; v Manili ga drago prodajajo, in Kitajci segajo željno po njem, da si napravljajo iz njega neko žolco, katera bi vsakemu Evropejcu želodec obrnila.

Avstralci jedó najbolj strapene kače, in ljudje, kateri so to jed pokusili, pravijo, da so kakor jegulje; sploh pa je kače meso neki tacega okusa, kakor telečje. V starih časih, ko je bil svet še z diljami nevednosti zadelan, je bila gadja juha ljudem to, kar jim je današnji čas črepahja in v nekaterih krajih Laškega je še danes gadja žolca ljudem, kateri po težkih boleznih hirajo, zdravilo, katero jim daje moči.

Francozi ljubijo žabe strastno; tudi v Novem Jorku v severni Ameriki segajo na trgu kaj radi po njih in ondi prodajajo za dragi denar ravno tako krote po pol funta težke kakor majhne zelene žabice, katerih bederca so — ako so dobro narejene — vkljub vsaki piški dobre. Da Kitajci ne prizanašajo krotam, je gotovo, ker njim mora vse po goltu, kar ima le kri in meso.

Kakor so narodi, katerim so kače in krote sladčica, tako so tudi taki, katerim papagaji in opice dobro dišijo; zlasti v Afriki so kraji, katerim je priljubljena mlada opica za kosilo, katero spečejo v prsti. V Braziliji prodajajo v več mestih opice, papagaje in druge ostudne živali na trgih, kakor pri nas perutnino. Sploh so opice jed ljudem v krajih, kjer te živali živé.

Tudi netopirje in pirhpogačice jedó nekateri narodi, pa so zopernega žaltovega okusa, vendar se jih, kakor smo rekli, v nekaterih krajih indiškega obmorja ne branijo.

Lisičje mesó jejo v nekaterih krajih kaj radi; v severnih krajih, kjer je presno meso bolj redko, ga obrajtajo, če je v testu dobro spečeno, tako, kakor mi meso pitanih zajčkov. Znamenito pa je, da se eskimoski psi lesice ne dotaknejo, ko vendar vse drugo žrejo. Mačke in psi imajo svoje kupce in pojedže na Kitajskem, kjer jih prodajajo z jazbeci, podganami